

Dedina v rokoch 1860 - 1900

Po požiaroch sa voľná rezerva v intraviláne obce zväčša Zastavala a pri komasácii sa žiadna ďalšia rezerva nevytvorila. Pri komasácii boli pozemky na východ od obce pridelené miestnemu farárovi, zo strany južnej a západnej politickej a urbárskej obci a zo strany severnej hofierom.

Zánikom veľkorodín, k čomu došlo zákonite zrušením poddanstva a zväčšením počtu obyvateľstva, prejavila sa potreba rozšíriť stavebný priestor v obci, nakoľko v mnohých domoch bolo už viac ženatých bratov, z ktorých sa väčšina chcela osamostatniť a bývať na svojom. Problém sa rozriešil tak, že sa domy a dvory začali deliť po šírke a záhrady po dĺžke. K rozdeleniu domu pred komasáciou došlo iba u Luptákov a u Matušov, ale po komasácii aj v ďalších domoch. Ale ani to všetkých neuspokojilo, preto tu radšej domy alebo domové čiastky popredali, kúpili si domy vo Sv. Kríži, Hor. Opatovciach, Dol. Trnávke a vystaňovali sa z Lovče. Sedem takýchto domov prešlo cez ruky notára Jozefa Kabinu, ktorý ich lacnejšie kúpil a potom drahšie predával. Iba jeden z nich, Cvangeje I, si nechal pre seba na rozšírenie gruntu, pravda dom dal zbúrať. Okrem toho v r.1898 kúpil od panstva dom, v ktorom bola krčma. S domami zakúpil aj príslušné urbárske podiely, ale tie si ponechal pre seba. Kúpil aj ďalšie 4 domy, ktorých majitelia zostali v Lovči. V Lovči sa spolu uvoľnilo miesto až v 36 domoch v r.1860 – 1900 po vystaňovalcoch, z ktorých 13 i s príslušnými rodinami odišlo do Hor. Opatoviec, 12 do Sv. Kríža a 11 do Dol. Trnávky. Bytová tieseň sa takto podstatne znížila.

Prvý, ktorému sa podarilo získať v Lovči stavebný pozemok, bol mlynár Juraj Šandor. Postavil si dom v r.1894 Na Prachárni. Ale aj toto rozhodnutie sa ťažko rodilo, lebo gazdovia v predstavenstve veľmi dlho a zoširoka zvažovali „či dať, či nedať“, resp. či stavebník Šandor môže alebo nemôže výjsť na zobračku palicu. Obecné predstavenstvo totiž nechcelo pripustiť, aby sa v obci trvale usadzovali bezzemkovia. Obávalo sa, že ľahko schudobnejú a ako obecní chudobní zostanú na krk obci, ktorá ich bude musieť živiť. Ako sa však v ďalšom období ukázalo, obecné predstavenstvo sa dlho stavalo aj proti vymeriavaniu nových stavebných gruntov pre vlastných občanov – urbárikov.

Pre tento tvrdý postoj obecného predstavenstva sa občania nových stavebných pozemkov od obce ani nedožadovali, a keď sa už do starých domov nevmestili, stavali domy na dvoroch a v záhradách. V tomto období okrem už spomenutého Šandorovho domu (Ďurišeje) vzniklo ďalších 5 nových domov: Števeje II na vlastnom grunte, Kohúteje vo dvore, Sitáreje vo dvore, Majneje IV v záhrade a Švogreje v záhrade.

V roku 1900 mala Lovča 82 domov, ktoré pre značné majetkové presuny medzi bývalými urbárikmi a bývalými hofiermi nedajú sa už presne rozlíšiť na urbárske a hofierske. Z týchto 82 domov 1 vlastnila cirkevná obec (fara) a 5 politická obec (mlyn, notársky dom, šmikňa, pastierňa, škola) a 76 domov súkromníci.

Dedina v rokoch 1900 – 1930

Od znovuvýstavby obce po požiaroch sa na verejných priestranstvách, t.j. v Hronom a Dolnom konci v podstate nič nezmenilo. Občania „dedine“ nevenovali takmer žiadnu pozornosť. A tak iba občasné prietrže mračien s veľkými vodnými prívalmi menili jej tvárnosť hlavne tým, že pozmenili koryto potoka v Hornom konci a jarok dolu Dolným koncom.

Naproti pastierni na opačnej strane cesty bol starý obecný štál, kde sa ukladalo seno pre býkov a tesne pri ňom smerom do dediny maštal'. Medzi maštal'ou a domom Kraj. Janeje bol prázdny priestor, kde pri najmenšom daždi stála voda. Bol to pozostatok niekdajšieho plesa, o čom najlepšie svedčí skutočnosť, že sa tento dom v minulom storočí nazýval „Janeje pri plese“. Ďalej až po roh školy bol menší briežok, ale deti sa radšej sánkovali na Švogreje alebo Števkeje pivniciach pred týmito domami. Do starej školy sa vchádzalo dreveným gangom vystrčeným do ulice naproti Jakubceje domu.

Dolu Súmedzím bol hlboký jarok, ktorý si niekedy prerazil cestu v pravo do potoka, inokedy zase vľavo cez Dolný koniec priamo do Hrona. Naproti Súmedziu na 2m od farského záhradného plota bola „sikačka“, t.j. drevené hasičské skladište. Pri ňom stála vysoká dvojstĺpová šibenica na sušenie „fajermánskych čriev“. Od Repkeje domu až k miestu dnešného kultúrneho domu bol menší briežok, ale na sánkovanie bol lepší briežok od Majneje domu dolu do potoka. Miesto, kde dnes stojí kultúrny dom bolo širokou jamou vyhlbenou korytom potoka. Naprostred dediny pred domami Obertášeje až Haškeje bol strmý, asi 3m vysoký breh potoka. Kedysi dávno tu vraj boli priesadniská.

Potok tiekol tesne popri šmikni a stáčal sa tu doprostred dediny. Pred Dulajeje a notárskym domom sa vysoký breh potoka zosúval tak nebezpečne, že sa chlapci s filfazmi báli pod ním ryby chytať. Na ohybe potoka pod Sitáreje domom bola „lavica“ z dvoch otesaných brvien, po ktorej sa prechádzalo na druhú stranu. Popri potoku pod Sitáreje domom rástli vysoké vřby. Vřby a vřbová kružina bola aj dedine pred šmikňou a pred Dulajeje a notárskym domom.

Dolu Dolným koncom bol hlboký járok, ba za dažďa až potok. Najhlbší bol pred Janeje domom a pred Dolných Širáneje domom, kde sa mohol doň pohodlne schovať hoci aj postojačky dospelý muž. Z jedného radu na druhý sa tu prechádzalo vyvýšenými chodníkmi, pričom cez jarok boli

drevené alebo kamenné lavičky. Prvý chodník viedol od kostola po faru, druhý od domu Majneje kolmo k rozhraniu domov Bojovie a Mäsiareje, tretí taktiež kolmo od domu Sedliakeje k domu Zivákeje, štvrtý priečne od domu Svangeje j domu Janeje, piaty opäť kolmo od domu Hor. Kováčeje k rozhraniu domov Obertášeje a Cabaneje, šiesty priečne od domu Kohúteje k domu Matušeje a siedmy priečne do domu Matušeje do mlyna.

Cesta dolu dedinou viedla po ľavej strane jarku, na opačnú stranu jarku prechádzala až pred domom Šouceje a potom opäť prechádzala cez jarok do mlyna na rozhraní domov Širáneje. Strmšie briežky tu boli od Matušov k domom Širáneje, úred domom Košteje a miernejší ale dlhší briežok na ceste od Hor. Kováčov po dom Kúšeje.

Pred každým domom bola vysoká, sprvu len potočným, ale neskoršie i „kemeničným“ skalím vydláždená stienka, pravda len po okrajoch, lebo v prostriedku bola udupaná zem. Na každej stienke bola lavička s dvomi širokými nôžkami zasadenými v zemi. Z každého dvora popod susedovu strechu viedol kamením obložený jarok, ktorým spoločne vytekala voda s hnojnicou. Tieto jarky boli veľmi nebezpečné pre chodcov, najmä v noci.

Ak sa niekto chystal na prestavbu domu, navozil a naukladal pred domom celú hromadu skalia. Ale trvalo to niekedy aj viac rokov, kým sa konečne pustil do stavby. Ba boli prípady, že skalie tu aj machom zarástlo. Boli aj také roky, že takéto hromady naukladaného skalia boli priemerne pri každom treťom dome. Medzi skalami mali skrýše nielen lasice, ale aj kuny a tchory.

Studne s rácochami boli pred domami Mertáneje, Jakubceje, Števkceje, Kurateje, Obertášeje, Haškeje (i t.č.), Števkceje II (i t.č.), Kozeje, Palčokeje II, Cvangeje, Dol. Kováčeje, Kriškeje, (i t.č.). Popred domy boli stromorady drevených bielych i čiernych jahôd (moruší), ktoré postupne boli nahradzované aj inými druhmi stromov.

S vozom mimo cesty do Kríža a na Súmedzie sa vychádzalo z dediny zakaždým cez potok. Smerom na Tehelňu sa prechádzalo cez potok pred Krajných Kováčeje domom, na Dolnú Trnávku cez potok naprostred dediny medzi domami Kurateje a Nárožných, z Dolného konca do dolného poľa cez potok za Kriškeje záhradou, za Heť cez Nový Hron poniže mlyna a do Sigiat'ok naviac aj cez Stráý Hron. Kto však chcel ísť do dolného poľa z Horného konca, musel cez potok prejsť dokonca až tri razy: pred notárskym domom, pri notárskej záhrade a za Šouceje domom.

Dolu potokom poza záhrady až po dom Ondriseje bol celý „malý prales“. Popri notárovej záhrade, ktorá siahala až po dnešný dom Ciglaneje, bola hustá kružina s viacerými vyčnievajúcimi vrbami a jelšami. Pred dnešným Matušeje domom za Sitáreje záhradou bolo 7 širokovetvených topol'ov.

Za dažďa bolo všade v dedine i Na potoku veľké blato, no najväčšie bývalo na Prachárni v jeseni, keď tadiaľto prechádzali kravy na pašu na lúky.

Dolu Priekopou prichádzalo vždy dostatok vody mlynské koleso, poniže ktorého sa od mája do septembra kúpavali deti z celej dediny a nižšie hlavne pod lavicou pri Cabaneje dome sa zase plavil statok. Kone sa plavili v Starom Hrone, kde bola voda hlbšia.

Situácia s prideľovaním nových stavebných pozemkov z majetku obce sa zlepšila za richtárstva Martina Hlaváča, lebo v rokoch 1907 – 1911 vznikli takto až 4 nové domy: Zimaneje, terajší dom Matušeje za Sitáreje záhradou, Obertášeje Pod Teh. a Náročných Pod. Teh. V ďalších rokoch to opäť neprichádzalo ani v úvahu. Jedine pod Dom. Katolíckej mládeže, ktorý sa nazýval len „Domom“ bol poskytnutý stavebný priestor. Nová škola v r. 1912 bola postavená na vlastnom školskom pozemku. Všetky ostatné domy v r.1900 – 1930 boli postavené na vlastných pozemkoch stavebníkov.

V r.1918 sa obec zbavila mlyna a predala ho súkromníkovi Jánovi Hrmovi Cabaneje. Po týchto zmenách mala obec v roku 1930 rovných 100 domov, z ktorých 6 vlastnila obec politická, 1 obec cirkevná a 93 domov vlastnili súkromníci.

Dedina v rokoch 1930 – 1955

V roku 1931 za richtárstva Jána Hlaváča stalo sa v Lovči čosi, čo bolo predtým nemysliteľné: Politická obec a Spolok bývalých urbarialistov prepustili svoje pozemky „Na potoku“ pre 14 stavebných gruntov, ktoré sa potom odpredali na verejnej dražbe. Hoci spočiatku nebolo pre takýto ústupok veľa ochoty, napokon čisté listy Lovčanov „spoza mora“ a z Francúzska predsa len obmäkčili zátvrdlivých gazdov v obecnom a urbárskom výbore. A takto pádna argumentácia zástancov tejto veci právom zvíťazila; tieto pozemky beztak ležali ladom, len ich nepatrná časť sa dávala do árendy a tak z výnosu ich dražby bolo možné započat' s rozsiahlou výstavbou verejných priestorov. V nasledujúcich šiestich rokoch vyrástlo Na potoku 13 nových domov. Zastavali sa všetky vymerané grundy, až na dvojgrunt Jakubceje, kde stojí jeden dom.

V roku 1935 prišlo sa k prestavbe školy (Mon.IV,14), ktorá po dokončení skrášila túto časť dediny. V roku 1936 sa započala úprava Dolného konca. Obec dostala podporu núdzové práce, ktoré zmiernili v obci nezamestnanosť. Denná mzda činila síce len 10,- Kčs, ale robilo sa s chuťou, veď sa predsa skrášľovala vlastná dedina. Takýmto spôsobom vybudovala sa nová cesta od kostola k Novému Hronu, pričom sa nerovný povrch Dolného konca urovnal, zrušil sa prostred dedinou tečúci nevzhľadný jarok a v celej dĺžke postavila sa 8m široká kameňom štetovaná vozovka. Práca sa započala koncom marca a s menšími prestávkami sa v nej pokračovalo až do konca septembra 1936. Na prácu dozeral richtár Ján Hlaváč. Úsek k splanírovaniu zameral a pokyny robotníkom dával Ján Truben Palčokeje. Celý náklad stavby

činil 29.984,82 Kč,- na čo prispelo Ministerstvo sociálnej starostlivosti sumou 25.600,- Kč, okres sumou 1.000,- Kč a zbytok 3.384,82 Kč uhradila sama obec. Po skončení stavby dostal celý Dolný koniec krajší vzhľad.

Koncom apríla 1937 po priznaní ďalšej podpory 16.000,- Kč na núdzové práce započalo

s úpravou novej ulice Na potoku. Ulica sa vyrovnala a upravilo sa definitívne aj koryto potoka, ktoré sa posunulo k záhradám Sitáreje až Šouceje a vymerala sa cesta po pravej strane potoka, preto mosty vedúce cez potok do nových domov stali sa zbytočnými. Pri vymeriavaní koryta potoka povstal spor medzi občanmi novej ulice a majiteľmi protiľahlých stodôl. I jedni i druhí chceli mať cestu po svojej strane. Najhoršie to bolo za záhradami Ondriseje a Boškeje, kde mohla byť poriadna cesta iba jednou stranou potoka. Spor napokon rozriešil zastupiteľský zbor obce na základe tohto kompromisného návrhu richtára Jána Hlaváča:

„Starosta obce poznamenáva a zastupiteľský zbor uvádza v pamäť, že keď sa pre domy v novej ulici v r. 1930 parceloval obecný pozemok, určila sa vozová cesta popri štáloch, t.j. ľavou stranou potoka, pričom majitelia nových domov z pravej strany potoka si mali postaviť mosty. Nakoľko doterajší tok potoka bol na najužšom mieste potoka príliš doprava stočený, takže pri väčšej vode boli tu domky zaplavené, navrhuje určiť nový smer potoka podľa možnosti prostriedkom ulice tak, aby vozovka, ktorá po zregulovaní potoka bude aj po pravej strane, mala dostatočné miesto.“

Toto rozhodnutie bolo veľmi správne. Vozovka popri nových domoch bola potrebnejšia. Na druhej strane ja majitelia štálov majú svoju cestu. A nadovšetko odpadli veľké náklady na zbytočné mosty, ktoré by boli iba kazili celkový vzhľad tejto ulice.

Po rozriešení sporu stavbe rýchle pokračovala a už začiatkom júna 1937 podstúpilo nové koryto potoka prvú skúšku. Náhlý príval vody síce poškodil brehy na zákrutách, ale aspoň nedošlo k záplave ako predtým. Poškodené brehy museli sa nanovo opraviť a na kritických miestach chrániť kamením. Na prácach boli prednostne zamestnávajú len nezamestnaní robotníci s denným zárobkom 14,- Kč.

V máji 1941 sa znova započali práce v tejto ulici, lebo pred 4 rokmi sa upravil iba potok, ale cesta sa nepostavila. Podľa rozpočtu cesta od notárskeho úradu až po cestu na dolné pole mala stáť 42.815,- Ks, z čoho 9.450,- Ks boli neutrálne práce občanov a na zbytok bola vyžiadaná podpora z verejných prostriedkov. Práce viedol richtár Ján Truben.

V r. 1942 sa začalo so stavbou regulácie Lovčického potoka cez obec Lovču. Práce rýchlo postupovala, keďže bolo dostatok finančných prostriedkov. Dňa 21. novembra 1942 celkové

náklady regulácie činili už 186.765,- Ks, čo bolo kryté štátnym príspevkom v sume 130.000., Ks. Pracovalo tu aj veľa Opatovčanov. Vedúcim stavby bol Anton Pach z Vyšnej Myšli.

Bolo šťastím pre Lovčanov, že sa obecným predstaviteľom podarilo zohnať dostatok finančných prostriedkov pre rozsiahlu investičnú výstavbu v obci. Na jar 1943 stavala sa vicinálna cesta Sv. Kríža – Dolná Ždáňa v úseku cez obec Lovču a súčasne sa pokračovalo s výstavbou potoka cez obec. Pri vyrovnávaní námestia pred kultúrnym domom dosahoval násyp takmer po vrch dverí a do polovice oblokov, preto sa dňa 19. apríla 1943 začalo s búraním starého Domu katolíckej mládeže a potom postupne začalo sa s výstavbou nového kultúrneho domu.

V roku 1943 pracovalo na regulácii potoka 45 – 50 lovčianskych robotníkov, na stavbe vicinálnej cesty 15 – 20 lovčianskych robotníkov a na stavbe kultúrneho domu 12 – 15 lovčianskych robotníkov.

Obyvatelia susedných obcí sa v tom čase čudovali Lovčanom, že sa tak dali do výstavby obce práve vo vojnovom čase, no kto dobre pozná mentalitu Lovčanov, ten ich plne chápal.

O nejdenom slovenskom predpoklade by sme mohli povedať, že svetlo sveta uzrelo v Lovči. Tak je to aj s porekadlom „Keď ti dávajú, ber a keď ťa bijú, utekaj!“ V tom čase sa obce veľmi nepretekali v dožadovaní stavebných príspevkov z verejných prostriedkov, keďže sa k nim spravidla vyžadovala ručná, ba niekedy i vozová práca zdarma. Preto župa disponovala s dostatočným množstvom finančných prostriedkov. Toho využili Lovčania a žiadali takmer maximum. Takto aspoň vojnovú nervozitu utápali v spoločnej práci na zveľadovaní a okrášľovaní svojej obce.

V tom čase sa najväčšia zásluha na skrášľovaní obce pripisovala richtárovi Jánovi Trubenovi a notárovi Jozefovi Hrmovi. Ján Truben ako stavebný odborník vyučený v Uruguaji tu skutočne vykonal kus záslužnej práce a Jozef Hrmo zase viedol všetky príslušné administratívne a účtovné práce pomimo svojej funkcie. Jednako aj všetci ostatní občania podielali sa na tomto spoločnom diele svojou príkladnou prácou, za ktorú síce mali zaplatené, avšak určité práce pri výstavbe kultúrneho domu vykonali zdarma.

Medzitým v posledných troch rokoch sa opäť prejavila domová tieseň. Vyvolali ju predovšetkým repatrianti z Francúzska, ktorí sa v rokoch 1939 a 1940 vrátili domov. Vrátili sa aj niekoľkí robotníci z Nemecka a uskromnili sa radšej tu doma, takže počet obyvateľstva obce sa opäť výrazne zvýšil. V tom čase predali sa všetky domy a poldomy v Lovči, ktoré už boli viac rokov na predaj. Ale ani to nestačilo, preto obecné predstavenstvo dalo vymerať šesť stavebných pozemkov v t.zv. „Kováčskej záhrade“ Pod Tehelňou. Na verejnej dražbe 4. apríla 1943 odpredali sa všetky tieto pozemky, z ktorých sú t.č. už všetky zastavané, až na pozemok Ľudovíta Nárožného.

V roku 1944 sa situácia v zveľadovaní obce zhoršila. Dňa 15. marca sa síce znova začalo pokračovať v regulácii potoka, avšak o niekoľko dní musel narukovať vedúci stavby, a tak práce, ktoré sa vykonávali v režii štátu, museli byť zastavené. Stavba vicinálnej cesty smerom na Dolnú Ždáňu nebola zabezpečená, preto sa v nej nepokračovalo. Zostala len práca na výstavbe kultúrneho domu, ktorý však bol už v apríli 1944, až na odborné práce, dokončený.

Ale zodpovední činitelia obce i z takejto ťažkej situácie vedeli nájsť východisko. Zažiadali a aj vymohli podporu na zamedzenie nezamestnanosti pre úpravu námestia a stavbu cesty pod notárskeho úradu po potravné družstvo. Išlo o zasypanie a vyrovnanie priehlbne vzniklej za stáročia tokom lovčianskeho potoka. Podľa odhadu na tento priestor bolo treba navoziť do 4.000 m³ hliny z materiálnej jamy Pod Tehelňou. Takto sa zaopatřila práca pre prebytočné pracovné sily v obci na š mesiace, ale potom opäť zostali bez práce.

Na zveľadovaní obce sa začalo pracovať až v r. 1947 v rámci dvojročnice. Chybou však bolo, ako to vyplýva i z úradných záznamov, že „sobectvo sprevádzalo väčšinu akcií“. Pracovalo sa na obnove ciest v dedine, dokončila sa úprava námestia, pokračovalo sa v regulácii potoka a vyhotovili sa betónové chodníky od kostola po dom Kúšeje, od domu Kabineje po dom Krajných Kováčeje a od fary po kultúrny dom.

V r. 1948 dokončievala sa regulácia potoka povýše obce, postavili sa cesty v Súhrade a Na Prachárni a postavilo sa ja provizórne futbalové ihrisko v Lazoch pri Štepanici.

V r. 1949, t.j. v prvom roku prvej päťročnice skončila sa regulácia potoka povýše dediny, postavil sa betónový chodník od notárskeho domu po potravné družstvo a definitívne sa upravilo námestie pred kultúrnym domom. V tomto roku boli vyčlenené z poštátnených farských pozemkov v Lazoch 4 stavebné pozemky, ktoré boli patričným záujemcom odpredané. Hoci aj samotný farár bol za odpredaj, predsa sa mnohí stavali do pózy ochrancov cirkevného majetku, pravda len rečami, ktoré nemali účinku. Dňa 2. októbra 1949 došlo k ďalšej dražbe stavebných pozemkov za Matušeje záhradou na t.zv. Učke a susednej obecnej a urbárskej roli. Vymerali sa odpredalo sa tu 5 stavebných pozemkov, ktorých cena prevyšovala obvyklú cenu stavebných pozemkov v mestách.

Rok 1950 zaznamenal veľký krok vpred vo výstavbe obce. Postavila sa cesta na Súmedzí a koncom marca bola dokončená stavba miestneho rozhlasu, čím bol verejnosti sprístupnený aj rozhlas a najmä zdokonalený styk MNV s občanmi. No najväčším prínosom pre občianstvo bola stavba mostu pre peších cez Hron a Kolčovanisku, čím bola obec zapojená na blízku novozriadenú železničnú zástavku v Horných Opatovciach. V novembri 1950 bola stavba toho 1,5 m širokého mosta dokončená natoľko, že sa už mohlo po ňom prejsť na druhú stranu.

V súvislosti s tým postavil sa aj nový most cez Priekopu z Pažite pri Rišpánke na Kolčovanisko

a v decembri 1950 MNV v Lovči započal jednanie s MNV Hor. Opatovce o stavbe cesty alebo aspoň chodníka od novopostaveného mosta priamo k železničnej zastávke.

v marci 1951 sa odstránil nevzľadný šianec v Lazoch a v ďalších mesiacoch Štátna strojová stanica vo Sv. Kríži rozorala futbalové ihrisko v Lazoch a vyrovnala ho bránením, šmykovaním a válcovaním. Uskutočnila sa aj úprava poľnej cesty popri kaplnke do dolného poľa a započalo sa s výstavbou chodníka od hronského mosta k železničnej zastávke v Hor. Opatovciach. Jednako záujem o spoločné verejnoprospešné práce upadol, pretože mnoho občanov nastúpilo do trvalého pracovného pomeru u rôznych podnikov súvislosti s výstavbou nového priemyselného závodu vo Sv. Kríži. V júli 1951 dal MNV namontovať na kostolnú vežu hodiny. V r. 1952 ešte viac poklesol záujem o spoločné práce, takže chodník k železničnej zastávke sa len horko-ťažko dokončil.

V r.1953 bola obec bez predsedu MNV, takže sa nevykonalo nič pre skrášlenie obce, ba obec zaostávala aj v plnení dodávkových povinností.

V r.1954 sa už Lovča v plnení dodávkových povinností zlepšila a pri vyhodnocovaní socialistickej súťaže bola vo všetkých mesiacoch popredných miestach medzi obcami okresu. Jeseň 1954 bude pamätná najmä tým, že bol daný podklad pre rozsiahlu výstavbu novej Lovče smerom na Sv. Kríži. Z nadriadených orgánov došiel totiž zákaz stavieb v dolnej časti obce v dôsledku predpokladanej stavby vodnej priehrady na Hrone. Stavby poniže hradskej sa povoľujú len na zvláštny rezerv. Stavebník musí sa zaviazat', že v prípade uskutočnenia stavby priehrady nebude si od štátu nárokovat' žiadnu náhradu za poškodenie alebo zbúranie domu. Takýto rezerv doteraz podpísal iba Anton Hrmo Mäsiareje.

Ale niekoľkí mladší občania, nemajúc vyhovujúceho vlastného domu, ba niektorí aj celkom bez domu, domáhali sa už po dva roky stavebných pozemkov od MNV vo vyššej časti obce, resp. chotára, kde stavebný uzáver neplatí. V r. 1953 chceli si vypomôcť stavebné pozemky v Kabineje jarku, ale ich žiadosť MNV odmietol. Preto v r. 1954 zažiadali o prídelenie stavebných pozemkov na bývalej farskej roli Pri Jániku. Keďže zloženie MNV v dôsledku nových volieb bolo už celkom iné, rada MNV túto žiadosť schválila a na roli Pri Jániku dala vymerať 9 stavebných pozemkov, ktoré pridelila deviatim žiadateľom. Súčasne bolo určené, že sa celé bývalé farské pole od Jánika až ku Kabineje jarku môže zastavať.

V r. 1955 sa opäť úspešne pokračovalo v skrášľovaní obce. Vyrovnal sa predok cintorína, postavila sa spredu i z boku pekná betónová ohrada s mriežkami a popri nej sa vysadili okrasné stromy, ba započalo sa aj so stavbou márnice. Ďalšia betónová ohrada sa postavila okolo školy a popred kostol, čím sa podstatne zväčšil školský dvor. Prišlo sa aj k úprave parku pred kultúrnym domom a za cestou vedľa parku popred domy Kurateje až Krajných Kováčeje postavila sa vozovka.

V období 1930 – 1955 postavilo sa 31 nových domov. Okrem toho v r.1937 vznikol samostatný dom potravného družstva s odkúpením prednej čiastky Sklepáreje domu, ku ktorej sa v r. 1940 pristavila obytná budova kancelária. Lovča v r. 1955 mala spolu 132 domov, z ktorých MNV vlastnili 4 domy, urbárska obec 2 domy, cirkevná obec 1 dom, potravné družstvo 1 dom a súkromníci 124 domov.

Dedina v rokoch 1956 – 1960

1. Verejné budovy a priestranstvá

V r. 1956 sa betónový chodník od Mladých domu predĺžil až po roh školy. Zmýšľaná stavba hasičského domu sa neuskutočnila, ale sa postavil drevený 20 m vysoký vysušovač hasičských hadíc za kultúrnym domom. Dokončila sa aj úprava parku pred kultúrnym domom. Spolok bývalých urbarialistov postavil novú zvonku kostol, ktorý je kultúrnou pamiatkou. Zvýšili múry veže o 1 m, ale jej strecha až na spodný okraj zostala neporušená, takže nadobudla celkom iný tvar. Kostol s vežou sa pomocou lešenia postriekal modrošedým brizolitom.

V r. 1957 kostol ako kultúrnu pamiatku si občania vlastným nákladom dali vymal'ovať aj zvnútra a obložili od spodku aj múry do výšky 114 cm travertínom zo Spišských Vliach. Nová maľba je dielom maliarov Petrikoviča z Nitry. V réžii MNV sa zvnútra vymal'oval aj kultúrny dom a úradovne MNV v notárskom dome. Pri tejto príležitosti sa z týchto dvoch verejných budov odstránili staré náboženské symboly. K veľkým zmenám došlo aj na verejných priestranstvách. Začiatkom marca sa žeriavom previezli vysoké okrasné jedle z notárskeho domu pred školu kostol, čím sa to púste miesto razom skrášlilo. Mimoriadnu zásluhu na tom má Otto Švehlík. V jeseni sa popri ceste v Dolnou konci a popri škole v Hornom konci starej dediny vysadili okrasné gaštany pričinením Františka Pilnika Ciglaneje. Ďalšia úprava uličného priestoru sa uskutočnila Na potoku, kde boli hlinou zavezené jamy za záhradami Ciglaneje, Zivákeje, Beneje a Mäsiareje. V cintoríne sa skončila stavba márnice a za cestou poskonča cintorína postavila sa drevená čakáreň pre novozriadenú autobusovú zastávku.

V r. 1958 ohradil sa potok poniže kultúrneho domu železnou ohradou. Okolo futbalového ihriska sa vysadili rýchlorastúce topoly. MNV, snahe napomôcť rýchlejší rozvoj založeného JRD, postavil vlastným nákladom na vývojovom stredisku JRD novú cestu na úkor rozostavanej cesty od cintorína k Jániku.

V r. 1959 započalo sa s prestavbou školy, o čom je podrobná zmienka v knihe IV. Impulz k tejto prestavbe vzišiel naozaj zvláštnym spôsobom. V lete 1958 plavila sa dolu Hronom početná kultúrna skupina, ktorá prenovala v stanoch na Kolčovaniisku. Večer si so záujmom prezerala obec na čele s poverenikom školstva. Túto príležitosť šikovne využil predseda MNV, zaviedol návštevníkov do školy a opýtal sa ich, či je adekvátne, aby taká usporiadaná obec mala takú

nevyhovujúcu školu. Slovo dalo slovo a tak sa začali robiť prípravy na stavbu novej štvortriednej školy za cintorínom. I keď nakoniec sa uskutočnila iba prestavba starej školskej budovy, predsa sa spomenutou príhodou dostala celá vec do pohybu. Značná starosť sa venovala cintorínu. Z jeho staršej polovice od dediny odstránili sa pomníky a jamovitý povrch sa zrovnal buldozénom. Na pretras sa dostala aj otázka vyrovnania pokriveného domoradu od fary po Súhradu. Na koniec KNV v B. Bystrici zakázal vyrovať túto ulicu s čudným odôvodením. takýto pokrivený rad je vraj zriedkavým a zaujímavým zjavom a preto ho treba nechať. Lovčanom sa to nepozdáva, lebo veď takéto pokrivené domorady jestvujú vo všetkých obciach na okolí, iba v Lovči je taký len tento jeden.

V r. 1960 bol vyhlásený absolútny stavebný uzáver v Lovči. Doteraz sa nesmeli stavať nové budovy len v dolnej časti obce, odteraz sa už nebudú môcť ani v hornej. Počíta sa totiž s postupným vysídlením obce. Medzi občanmi sa živo debatuje o tom, či k vysídleniu skutočne dôjde. Príčinu zmýšľaného vysídlenia vidia jedni v plánovanej vodnej priehrade, druhí v ovzduší zamorenom fluorom a arzénom, ktoré vychádzajú z blízkej hlinikárne. Stavebný uzáver silne ovplyvňuje lovčiansku súčasnosť. Ďalšie nové domy sa už nezačínajú stavať. Zdarný vývoj obce sa takto náhle zmrazil, čím trpí aj jej usporiadanosť. Zákaz stavieb je v rozpore s materiálnymi možnosťami obyvateľov. Ľudia by chceli stavať, rozširovať svoje obydlia a nemôžu. Prejavuje sa to aj na ich zmýšľaní. Prichádzajú pomaly k presvedčeniu, že sporenie na niekdajší spôsob, hraničiaci so žgrloštvom, už nemá zmyslu. Táto situácia ovplyvnila aj verejnoprospešné podujatia. V r. 1960 sa rozšíril iba miestny rozhlas o tri amplióny a započalo sa so stavbou obliekárni na futbalovom ihrisku, čo je oproti predošlým rokom skutočne veľmi málo.

2. Súkromné stavby

Nová fabrika medzi Opatovcami a Vieskou privábila naspäť mnohých Lovčanov, ktorí sa už s Lovčou natrvalo rozlúčili. Tak vznikol zvýšený záujem o stavebné pozemky. V r. 1956 KNV v B. Bystrici povolil vymerať ďalších 33 nových stavebných parciel o výmere okolo 1080 m² hoci predošlé parcely mali až 1260 m². Po prejavoch všeobecnej nespokojnosti sa hneď v budúcom roku zvýšila výmera každej parcely na 1206 m².

Prestavby nových domov

V r. 1956 uskutočnili prestavby Milan Kúš Kúšeje a Metod Hrmo Šovčíkeje. V r. 1958 Jozef Truben Dolných Kováčeje, Jozef Boška Majneje Na Prachárni, Alfonz Kabina Beneje, zatiaľ čo Jozef Švehlík Ciglaneje Na potoku a Ján Kováč Kriškeje Na potoku si vo svojich dvoroch postavili ďalšie nové byty. V r. 1960 previedli prestavby Ludvik Truben Majneje, Jozef Truben Palčokeje a Jozef Košta Kraj. Janeje.